

Article No. 283

DOI: <https://doi.org/10.26881/srg.2022.9.13>

Artykuł recenzyjny / Review article

Dziedzina nauk humanistycznych / Humanities

Dyscyplina naukowa: literaturoznawstwo / Discipline of science: literary studies

Copyright © 2022 SRG and J. Brzykcy¹

Citation:

Brzykcy, J. (2022). „Porzucenie wszelką nadzieję, którzy tu wchodzicie”. Geоргий Eфрон: *68 listów z piekła sowieckiego raju: 1940–1944*. Przekład z rosyjskiego, redakcja i opracowanie naukowe Grzegorz Ojcewicz.

Szczytno: Wydawnictwo Greg-Art, 2022, 436 s. *Studia Rossica Gedanensia*, 9: 251–254.

DOI: <https://doi.org/10.26881/srg.2022.9.13>

„PORZUĆCIE WSZELKĄ NADZIEJĘ, KTÓRZY TU WCHODZICIE”

Geоргий Eфрон. *68 listów z piekła sowieckiego raju: 1940–1944*.

Przekład z rosyjskiego, redakcja i opracowanie naukowe Grzegorz Ojcewicz. Szczytno: Wydawnictwo Greg-Art, 2022, 436 s.²

JOLANTA BRZYKCY

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu / Nicolaus Copernicus University in Toruń

Wydział Humanistyczny / Faculty of Humanities

Instytut Literaturoznawstwa / Institute of Literary Studies

ul. Fosa Staromiejska 3, 87-100 Toruń, Polska / Fosa Staromiejska 3, 87-100 Toruń, poland

Corresponding Author e-mail: tomine@umk.pl

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9563-0723>

(*nadesłano / received 9.08.2022; zaakceptowano / accepted 10.08.2022*)

¹ This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0 <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>) which permits use, distribution, and reproduction in any medium, provided that the article is properly cited, the use is non-commercial, and no modifications or adaptations are made. Publisher: University of Gdańsk. Faculty of Languages [Wydawca: Uniwersytet Gdański. Wydział Filologiczny].

² Niniejszy tekst jest na nowo zredagowaną, poszerzoną wersją recenzji mojego autorstwa, która została zamieszczona w recenzowanym tomie listów Efrona.

Abstract

“Abandon Hope All Ye Who Enter Here”

The article reflects on a volume of letters by Georgiy Efron, a son of the poet Marina Tsvetaeva, written between 1940 and 1944. In it, I discuss the editorial and translatorial strategies adopted by Grzegorz Ojcewicz, which were designed to create a comprehensive biographical and psychological study of the author of the letters. This is evidenced by a carefully prepared philological commentary to the correspondence and the thematic articles included in the volume. I consider Efron's letters in the context of the three-volume edition of his *Diaries*, an earlier editorial initiative by G. Ojcewicz dated 2019–2021.

Keywords: Grzegorz Ojcewicz, Georgiy Efron, epistolography, Soviet Union, totalitarianism, The Great Patriotic War, review.

Abstrakt

Artykuł zawiera przemyślenia na temat tomu listów Gieorgija Efrona, syna poetki Mariny Cwietajewej, z lat 1940–1944. Omawiam w nim przyjętą przez tłumacza i redaktora tomu strategię edytorską i translatorską, która była obliczona na stworzenie wyczerpującego studium biograficznego i psychologicznego autora listów. Świadczy o tym starannie przygotowany komentarz filologiczny do korespondencji oraz pomieszczone w tomie artykuły tematyczne. *Listy* Efrona rozpatruję w kontekście trzutomowego wydania jego *Dzienników*, wcześniejszej inicjatywy edytorskiej Grzegorza Ojcewicza z lat 2019–2021.

Słowa kluczowe: Grzegorz Ojcewicz, Gieorgij Efron, epistolografia, Związek Radziecki, totalitaryzm, Wielka Wojna Ojczyźniana, recenzja.

W latach 2019–2021 ukazało się w Polsce, staraniem Grzegorza Ojcewicza, trzutomowe wydanie *Dzienników* Gieorgija Efrona, przetłumaczonych przez badacza na język polski i opatrzonych pieczołowicie przygotowanym przez niego komentarzem naukowym (Efron 2019; Efron 2021a; Efron 2021b). Było to przedsięwzięcie edytorskie o randze trudnej do przecenienia, dzięki niemu bowiem do rąk polskiego czytelnika, nieznającego języka rosyjskiego, ale interesującego się kulturą rosyjską, trafił tekst niezwykle, cenny dokument epoki, bogate źródło wiedzy o życiu codziennym w ZSRR przełomu lat trzydziestych i czterdziestych XX wieku, o środowisku twórców rosyjskich, w tym także Mariny Cwietajewej, znanej poetki i zarazem matki Efrona. Za sprawą polskiego tłumaczenia *Dzienników* Efron po raz pierwszy został zaprezentowany szerszemu gronu polskich czytelników niespecjalizujących się w literaturze rosyjskiej, przy czym – co istotne – zaprezentowany z uwagi na siebie samego, a nie ze względu na koneksje ze słynnymi rodzicami. Grzegorz Ojcewicz niejako zadośćuczynił

w ten sposób życzeniu młodego diarysty, który notował swego czasu: „(...) chcę, żeby ludzie poznawali mnie bezpośrednio, a nie jako ‘syna Cwietajewej’” (Efron 2021b: 82).

W roku 2022 badacz literatury rosyjskiej i jej tłumacz, kontynuując swoje przedsięwzięcie, przygotował do druku tom listów Efrona, pisanych do krewnych i przyjaciół w latach 1940–1944. Tom ten został pomyślany jako uzupełnienie wcześniejszej serii edytorskiej, i to uzupełnienie rozumiane dosłownie, ponieważ G. Ojcewicz traktuje listy nastolatka, pisane równoległe z dziennikami, jako ich integralną część. Przemawia do mnie taka strategia, obliczona najwyraźniej na możliwie pełne odtworzenie ostatnich lat krótkiego życia Efrona i jego ówczesnego portretu duchowego. Różnice gatunkowe między listem i zapisem diarystycznym schodzą w takim ujęciu na dalszy plan, ustępują miejsca problematyce, ta zaś w obu wskazanych odmianach ego-dokumentu praktykowanych przez Efrona jest w gruncie rzeczy taka sama i sprowadza się do utrwalania (dla siebie bądź dla innych) codziennego przebiegu spraw bytowych i własnej kondycji duchowej.

Zasada podawania listów Efrona jako „swoistego wyciągu z diariuszy” (Efron 2022: 88), wyjaśniona i przekonująco umotywowana we wstępie, znalazła rzetelne odzwierciedlenie w przypisach. G. Ojcewicz regularnie odsyła w nich do dzienników, wskazuje na tematyczne powiązania lub różnice między prywatną korespondencją i zapiskami, przez co wyłaniający się z niej obraz autora, jego biografii i zawilgości epoki jest bardziej zrozumiały i zarazem frapujący dla czytelnika.

O wartości omawianej publikacji w znacznej mierze stanowi rozbudowany i znakomicie sporządzony komentarz naukowy. Rzetelne filologiczne opracowanie badanego tekstu jest oczywistą powinnością każdego literaturoznawcy, recenzowany tom wyróżnia się jednak *in plus* spośród sobie podobnych publikacji. Obszerne wyjaśnienia, jakimi została opatrzona korespondencja Efrona, czynią jego enigmatyczne niekiedy zapiski czytelnymi dla odbiorcy, pozwalają zorientować się w kontekście społeczno-politycznym i kulturalno-obyczajowym epoki, lepiej poznać rzeczywistość sowiecką czasów II wojny światowej, w jakiej żył syn Cwietajewej. Przede wszystkim jednak przeprowadzona przez tłumacza skrupulatna deszyfracja listów pozwala zrozumieć autora, bezlitośnie miażdżonego przez historię i rozpaczliwie – choć daremnie – usiłującego wyrwać się z trybów sowieckiej maszyny totalitarnej.

Wartość publikacji dodatkowo podnoszą pozostałe części opracowania naukowego. Jest to bardzo obszerny, osiemdziesięciostronicowy wstęp, który stanowi *de facto* wieloaspektowe, interdyscyplinarne studium korespondencji Efrona. Z kolei zamykający całość artykuł G. Ojcewicza *Tajemnica zaginięcia czerwonoarmisty Gieorgija Efrona (1925–1944)* pełni rolę ostatniego akordu w opowieści o tragicznym życiu chłopaka, zmarłego przedwcześnie (w wieku 19 lat) i w okolicznościach niewyjaśnionych do dziś.

Całości dopełnia bogaty aneks fotograficzny i indeks osób, dodatki drobne, ale tym bardziej zasługujące na uznanie i dowodzące badawczej rzetelności, że przecież nieobowiązkowe w tego rodzaju publikacjach.

Wyposażony w „mędrca szkiełko i oko” badacz podchodzi do spuścizny Efrona z niezwykłą delikatnością, w podejmowanych przez siebie rozważaniach nad osobowością nastolatka, w próbach odtwarzania niejasnych wydarzeń z jego życia, w wysuwanych hipotezach wykazuje się taktem rzadko spotykanym w podobnych pracach

literaturoznawczych. Zgodnie z niepisaną zasadą historyk literatury, czy też – by posłużyć się terminem przywoływanym przez G. Ojcewicza – filolog śledczy, szczególnie ten, który pisze o rzeczach minionych, zyskuje niejako automatycznie prawo do ingerencji w świat intymny badanych przez siebie osób. Popularne od dziesięcioleci badania nad szeroko rozumianymi ego-dokumentami przyzwyczyły nas do takiej praktyki, ale i stępiły naszą czujność, jeśli idzie o etykę obchodzenia się z tzw. „materiałem źródłowym”. Nie zawsze pamiętamy, że za tym suchym pojęciem stoi człowiek, ze swoimi wzlotami i upadkami, dramatami i triumfami, żywo niegdyś reagujący – w głęboko osobistych zapiskach i listach – na to, co niosła mu codzienność, a dziś już niemogący się obronić przed bezpardonowym niekiedy zachowaniem historyków literatury. G. Ojcewicz, decydując się wkroczyć w intymność nastolatka, o tym nie zapomniał, co więcej – otwarcie podzielił się swoimi wątpliwościami co do prawa badacza do eksplorowania cudzej korespondencji prywatnej jako takiej. To podejście nadaje jego publikacji wyraźny rys szlachetności, w niczym nie naruszając standardów naukowości.

Jako tłumacz G. Ojcewicz przyjął zasadę minimalnej ingerencji w językową tkankę oryginału, troskliwie doniósł do polskiego odbiorcy idiolekt młodego chłopaka, wszystkie jego chropowatości i „smaczki”, włącznie z błędami językowymi, wulgaryzmami i fragmentami pisanymi po francusku (tłumaczonymi „pod kreską”). To także rozwiązanie, którego trudno nie przyjąć z aprobatą, jako że sprzyja ono rekonstrukcji portretu psychologicznego Efrona.

Korespondencja z siostrą, ciotkami i garstką znajomych ukazuje różne twarze chłopaka, na przemian zdeterminowanego w walce o realizację własnych planów oraz marzeń i popadającego w zwątpienie, gdy rzeczywistość stawała się zbyt okrutna. Straszliwie samotny i bezdomny w każdym z możliwych znaczeń, dotknięty chorobami ciała i duszy, prześladowany przez los, a mimo to niezłomny, zarazem wrażliwy, samokrytyczny i wyrastający wysoko ponad poziom intelektualny swoich rówieśników, imponujący czytaniem i głębią przemyśleń o świecie oraz ludziach, syn Cwietajewej nie był z pewnością prostolinijnym, łatwym w odbiorze człowiekiem. Nie mógł taki być także ze względu na czasy, który go kształtowały, czasy podłe i jednocześnie tragiczne.

Lektura listów Efrona jest niczym zejście do piekieł, których symbolikę notabene znakomicie oddaje tytuł tomu, w oksymoronicznym chwycie odzwierciedlający sedno losu młodego chłopaka. Dobrze się stało, że po kręgach sowieckiego *inferno* i po zakamarkach duszy Efrona oprowadza nas tak wytrawny przewodnik.

Bibliografia / References

- Brzykcy, J. (2022). *Z recenzji wydawniczej*. W: Efron, G. [Sześćdziesiąt osiem] *68 listów z piekła sowieckiego rajy. 1940–1944*. Przekład z rosyjskiego, redakcja i opracowanie naukowe G. Ojcewicz. Szczytno: Wydawnictwo Greg-Art: 410–412.
- Efron, G. (2019). *Dzienniki: 1940–1943*. T. 1. Szczytno: Wydawnictwo Greg-Art.
- Efron, G. (2021a). *Dzienniki: 1940–1943*. T. 2. Szczytno: Wydawnictwo Greg-Art.
- Efron, G. (2021b). *Dzienniki: 1940–1943*. T. 3. Szczytno: Wydawnictwo Greg-Art.

Competing interests: The author declares that he has no competing interests.
Jolanta Brzykcy is a reviewer in this issue of the journal.